

Kinderen en de gezinsvorm waarin ze opgroeien: een schets van de veranderingen tussen 1990 en 2008

Edith Lodewijckx

Studiedienst van de Vlaamse Regering

D/2010/3241/326

Vraagstelling

Maatschappelijke en culturele ontwikkelingen hebben ingrijpende gevolgen voor de samenstelling en het functioneren van gezinnen. Het klassieke gezin – een gehuwd paar met één kind of meer kinderen – ruimt steeds vaker plaats voor alternatieve gezinsvormen zoals eenoudergezinnen, gezinnen waarvan de ouders ongehuwd samenwonen, stiefgezinnen, nieuw-samengestelde gezinnen... We beschrijven hier hoe de gezinsvormen veranderden over de laatste twee decennia. We vergelijken de gezinsvorm van de Vlaamse kinderen met het gezinstype van de kinderen uit de rest van het land. We gaan na of de gezinsvorm verschilt al naargelang van de leeftijd, de herkomst en de woonplaats van de kinderen.

Statistieken over de gezinsvormen waarin kinderen opgroeien, zijn zelden opgemaakt vanuit de *positie van de kinderen*. In deze bijdrage zijn de kinderen - en niet de gezinnen - de eenheid van analyse.

Gegevens en definities

De bron van de gegevens is de officiële stand van de bevolking (situatie op 1 januari) zoals door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) wordt opgemaakt op basis van het Rijksregister van de natuurlijke personen en die jaarlijks door ADSEI wordt bezorgd aan de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR).

Het Rijksregister bevat informatie over het gezinstype¹ waarin kinderen opgroeien. Belangrijk om weten is dat het Rijksregister de wettelijke situatie beschrijft. De feitelijke gezinsvorm kan hiervan afwijken. Zo kunnen kinderen afwisselend bij moeder en vader wonen, maar officieel bij de moeder geregistreerd staan waardoor ze worden geklasseerd als wonend bij een alleenstaande moeder.

De groep van kinderen wordt afgebakend als de groep minderjarigen (0 tot en met 17 jaar).

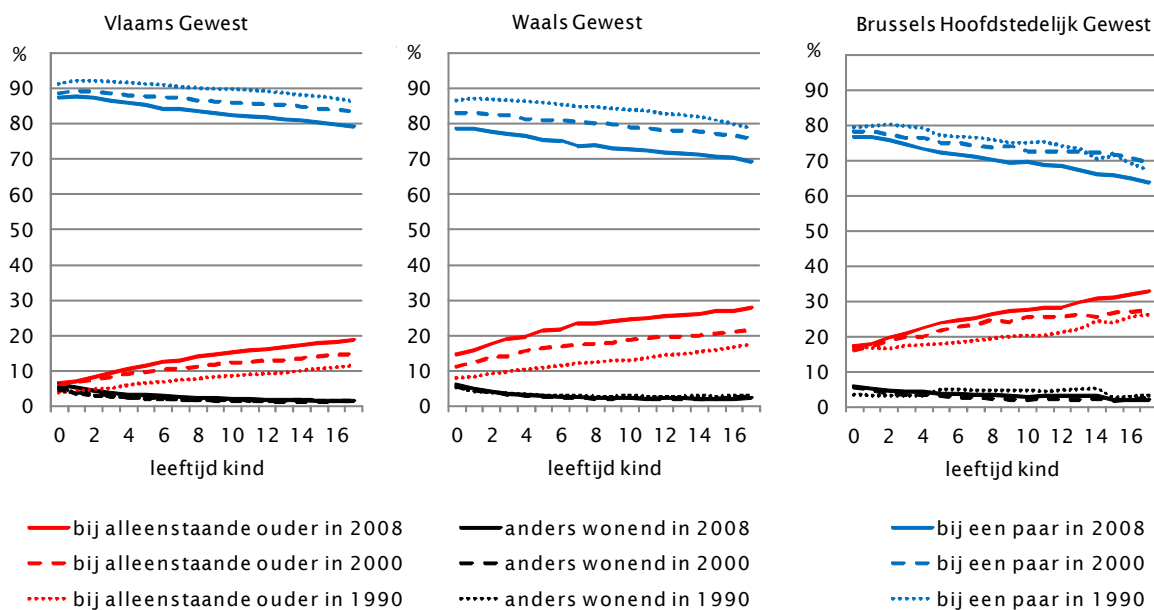
1. Resultaten

1.1. *Veranderende gezinsvormen*

We bekijken eerst hoe de gezinsvorm voor de Vlaamse kinderen veranderde. Nadien vergelijken we de Vlaamse kinderen met hun leeftijdsgenoten uit het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

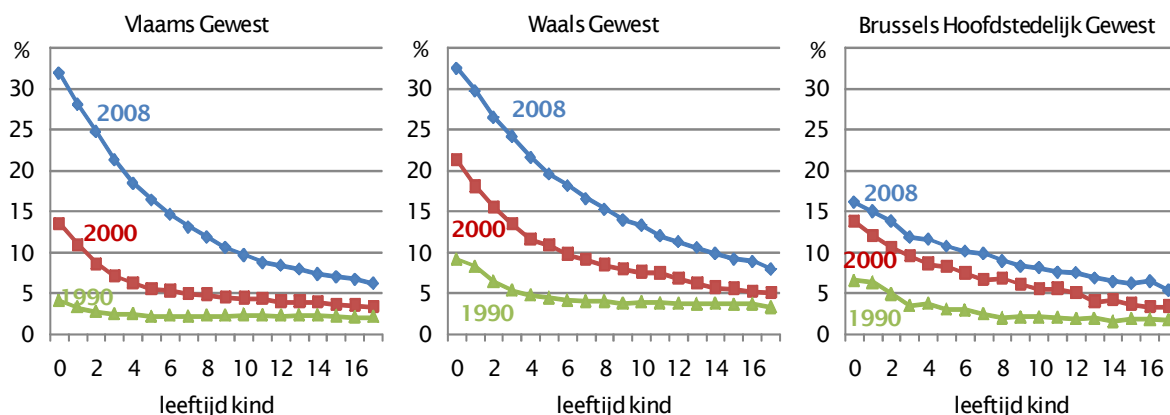
¹ Onze typologie van de huishoudens/gezinnen is gebaseerd op de lipro-classificatie. We onderscheiden zeven types van huishoudens: alleenwonenden, gehuwde paren zonder kinderen, gehuwde paren met kinderen, ongehuwd samenwonende paren zonder kinderen, ongehuwd samenwonende paren met kinderen, alleenstaande ouders en een restgroep 'andere huishoudens' (Lodewijckx & Deboosere, 2008).

Figuur 1 Kinderen naar gezinsvorm in 1990, 2000 en 2008, naar leeftijd en per gewest (in %)

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Figuur 2 Kinderen wonend bij een ongehuwd paar in 1990, 2000 en 2008, naar leeftijd en per gewest (in %)

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Het Vlaamse Gewest

In de voorbije twee decennia woonden Vlaamse kinderen steeds minder vaak in een tweeoudergezin (figuur 1, grafiek links). In 1990 woonde nog 89% van de Vlaamse kinderen bij een paar, in 2008 is dit aandeel gedaald tot 83%. Doorheen de jaren veranderde ook het type van tweeoudergezin. Steeds vaker woonden de kinderen bij een ongehuwd paar (figuur 2, grafiek links): 2% in 1990, 14% in 2008.

Kinderen groeiden alsmaar vaker op in een eenoudergezin (bij de Vlaamse kinderen was dit 8% in 1990, en reeds 14% in 2008), vooral vaker bij een alleenstaande moeder (een toename van 7% naar 12%). De toename van het aandeel kinderen samenlevend met een alleenstaande vader, was geringer (van 1,3% naar 1,9%).

In de periode 1990-2008 woonde een vrij stabiel klein aandeel van circa 2% van de Vlaamse kinderen in een ander type huishouden, zoals bij de grootouders al dan niet samen met de ouder(s), of in een collectief huishouden.

De overgrote meerderheid (93%) van de kinderen die in 2008 bij een gehuwd paar wonen, leeft met de beide biologische (of eigen) ouders samen (tabel 1, linker blok percentages die zijn berekend per subgroep). Twee op honderd kinderen bij een gehuwd paar wonen bij een ouder en een stiefouder. Bijna altijd gaat het dan om de moeder met een stiefvader. Voor de overige 5% van de kinderen is de verwantschap met één van de huwelijkspartners onduidelijk. Ze wonen bij hun beide ouders of zij wonen samen met een ouder en een stiefouder².

De kinderen die bij een ongehuwd paar leven, wonen vaker samen met een stiefouder. Een kwart is zeker een stiefkind, van de man (21%) of van de vrouw (4%). Voor de overige kinderen bij een ongehuwd paar (75% in 2008) is het onmogelijk om op basis van dit gegevensbestand met zekerheid te bepalen of ze met hun beide biologische ouders wonen.

Als kinderen bij een alleenstaande ouder wonen, dan gaat het (bijna) altijd om hun eigen moeder of hun eigen vader.

Van het totaal aantal (1.216.791) Vlaamse kinderen in 2008 woont zeker 64% bij beide ouders (tabel 1, rechter blok percentages die zijn berekend op alle kinderen). Die 64% is een *minimale schatting*. Immers, nog eens 14% van alle kinderen woont bij een paar maar we weten niet welke verwantschap het kind heeft met één van de leden van het paar. Die kinderen wonen mogelijks met een stiefouder; maar het kan ook zijn dat ze bij de beide ouders wonen. Dit brengt de *maximale schatting* van het aandeel kinderen wonend bij beide ouders op 78%. Meer gedetailleerde analyses wezen uit dat de maximale schatting de meest realistische is (Lodewijckx, 2005).

Tijdens de voorbije twee decennia woonden kinderen steeds minder met hun beide ouders samen (figuur 3, grafiek links; tabel 1). Immers, in 1990 schommelde het aandeel tussen 85% en 87%, in 2000 tussen 77% en 82% en in 2008 tussen 64% en 78%. De maximale schatting van het aandeel kinderen dat bij beide ouders woont in 2008 (78%) is vergelijkbaar met de minimale schatting voor 2000 (77%). En de maximale schatting voor 2000 (82%) is kleiner dan de minimale schatting voor 1990 (85%).

Tussen 1990 en 2008 woonden kinderen steeds vaker bij een alleenstaande ouder (8% in 1990, 11% in 2000 en 14% in 2008). Het aandeel kinderen wonend met een stiefouder steeg veel minder (van 3% naar 4% tot 5% in 2008). Die toename was vermoedelijk wel groter omdat een deel van de groep kinderen waarvoor geen uitspraak mogelijk is, waarschijnlijk samenwoonde met een stiefouder.

Tussen 1990 en 2008 steeg het aandeel kinderen dat met beide ouders of met een ouder en een stiefouder woonde van 2% naar 14%. Dit heeft vooral te maken met de toename van het aandeel kinderen dat bij een ongehuwd paar woont. Maar bovendien was in 1990 bij 36% van de kinderen die samenwoonden met een ongehuwd paar, hun relatie met één van de samenwonende partners onbekend, terwijl dit gold voor 60% in 2000 en voor 75% in 2008 (tabel 1). Anders bekeken, in 1990 woonde 64% van de kinderen bij een ongehuwd paar zeker met een stiefouder samen, in 2008 nog slechts 25%. Die trend samen met het feit dat vooral de zeer jonge kinderen alsmaar vaker bij een ongehuwd paar wonen (figuur 2) wijst erop dat voor een toenemend aantal volwassenen huwen geen voorwaarde meer is

² Het Rijksregisterbestand bevat voor elke persoon de verwantschap met de referentiepersoon van het huishouden. Dit betekent dat voor alle kinderen die bij een alleenstaande ouder wonen, hun verwantschapsrelatie met die ouder gekend is. Ze zijn een zoon of een dochter of een stiefkind van de alleenstaande ouder of ze hebben geen verwantschapsband met de alleenstaande ouder. Van een kind dat bij een gehuwd paar woont, is de verwantschap ten aanzien van de referentiepersoon van het huishouden gekend. In het klassieke gezin (een paar dat na het huwelijk samen kinderen heeft) is daarmee ook de verwantschap ten aanzien van de echtgeno(o)t(e) bekend. In hersamengestelde gezinnen (na hertrouw) is een kind een zoon/dochter van de ene huwelijkspartner en een stiefkind van de andere huwelijkspartner. Kinderen die bij een ongehuwd paar leven, kunnen het kind zijn van de beide partners of slechts van één van de partners. Sommigen zijn zeker een kind van beide partners. Dit is niet te achterhalen omdat er geen gegevens voorhanden zijn op basis waarvan we kunnen veronderstellen dat een zoon of dochter van de referentiepersoon ook een kind is van de partner van die referentiepersoon. Met andere woorden, deze kinderen worden noodgedwongen geklasseerd als 'wonend bij de beide ouders of bij een ouder en een stiefouder' (Lodewijckx, 2005).

om kinderen te krijgen. Kinderen van een ongehuwd paar wonen dan ook steeds vaker bij beide ouders.

Tabel 1 Kinderen wonend bij ouders en stiefouders, naar gezinsvorm in 1990, 2000 en 2008 (in %), Vlaams Gewest

	in % van de subgroepen			in % van alle kinderen		
	1990	2000	2008	1990	2000	2008
kind woont bij een gehuwd paar:						
beide ouders	96,8	95,2	92,6	84,6	77,1	64,4
ouder & stiefouder	1,5	2,1	2,2	1,3	1,7	1,6
<i>moeder & stiefvader</i>	<i>1,5</i>	<i>2,1</i>	<i>2,2</i>	<i>1,3</i>	<i>1,7</i>	<i>1,5</i>
<i>vader & stiefmoeder</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>
ouder & ?stiefouder?	1,4	2,4	4,7	1,2	1,9	3,2
<i>moeder & ?stiefvader?</i>	<i>0,1</i>	<i>0,4</i>	<i>1,3</i>	<i>0,0</i>	<i>0,3</i>	<i>0,9</i>
<i>vader & ?stiefmoeder?</i>	<i>1,3</i>	<i>2,0</i>	<i>3,4</i>	<i>1,2</i>	<i>1,6</i>	<i>2,4</i>
geen ouder, niet-verwant	0,3	0,3	0,5	0,3	0,3	0,4
subtotaal =100%	100,0	100,0	100,0			
kind woont bij een ongehuwd paar:						
ouder & stiefouder	63,8	39,9	25,3	1,5	2,2	3,5
<i>moeder & stiefvader</i>	<i>1,5</i>	<i>2,4</i>	<i>21,3</i>	<i>1,3</i>	<i>1,9</i>	<i>2,9</i>
<i>vader & stiefmoeder</i>	<i>0,2</i>	<i>0,4</i>	<i>3,9</i>	<i>0,2</i>	<i>0,3</i>	<i>0,5</i>
ouder & ?stiefouder?	36,2	60,1	74,7	0,9	3,4	10,3
<i>moeder & ?stiefvader?</i>	<i>0,3</i>	<i>1,1</i>	<i>18,2</i>	<i>0,3</i>	<i>0,9</i>	<i>2,5</i>
<i>vader & ?stiefmoeder?</i>	<i>0,7</i>	<i>3,1</i>	<i>56,6</i>	<i>0,6</i>	<i>2,5</i>	<i>7,8</i>
subtotaal =100%	100,0	100,0	100,0			
kind woont bij een alleenstaande moeder:						
moeder	99,4	99,3	99,1	6,5	9,6	11,7
stiefmoeder	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
geen ouder, niet-verwant	0,6	0,6	0,8	0,0	0,1	0,1
subtotaal =100%	100,0	100,0	100,0			
kind woont bij een alleenstaande vader:						
vader	95,4	97,2	97,0	1,2	1,5	1,9
stiefvader	1,7	0,6	0,5	0,0	0,0	0,0
geen ouder, niet-verwant	2,9	2,2	2,5	0,0	0,0	0,0
subtotaal =100%	100,0	100,0	100,0			
kind woont in ander type huishouden				2,3	2,2	2,8
totaal aantal kinderen(=100%)				1.250.120	1.221.662	1.216.791

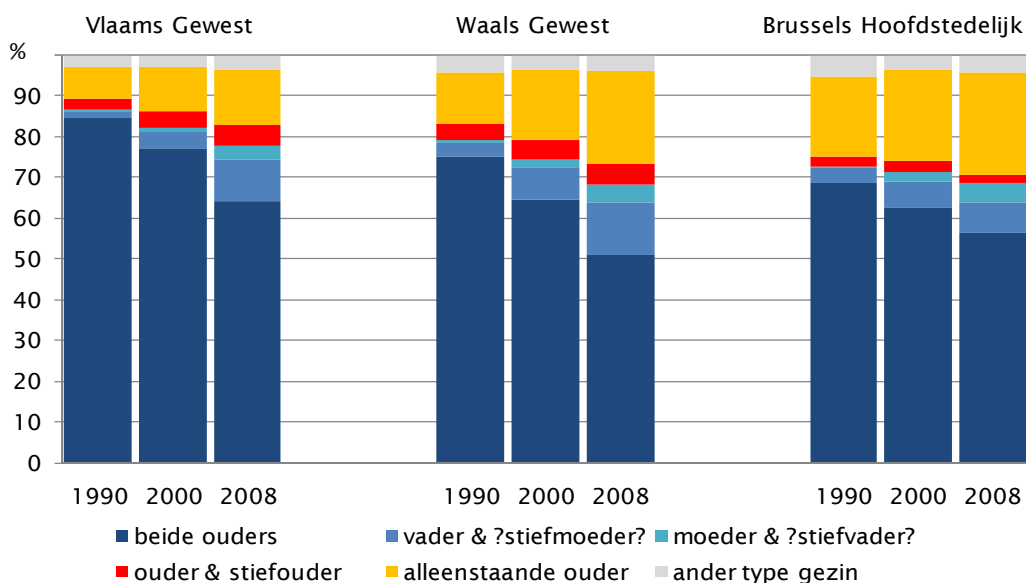
?stiefouder? = de verwantschap van het kind met één lid van het paar is onduidelijk.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

In de drie gewesten deden zich gelijkaardige veranderingen voor maar de snelheid van de verandering en de uitgangssituatie in 1990 verschilden (figuren 1, 2 en 3). Vlaamse kinderen groeiden en groeien nog altijd vaker dan de kinderen uit de andere gewesten op in een klassiek gezin. Ze woonden en wonen vaker bij een gehuwd paar en vaker met beide ouders samen. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen kinderen het vaakst bij een alleenstaande ouder, in het Vlaamse Gewest het minst. In de jaren 90 was het aandeel kinderen dat bij een ongehuwd paar woonde, opmerkelijk hoger in het Waalse dan in het Vlaamse Gewest (figuur 2). Nadien verkleinde dit verschil maar Waalse kinderen wonen nog altijd vaker bij een ongehuwd paar dan Vlaamse kinderen.

Figuur 3 Kinderen wonend bij ouders en stiefouders in 1990, 2000 en 2008, per gewest (in %)

?stiefouder? = de verwantschap van het kind met één lid van het paar is onduidelijk.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.2. Differentiaties in het Vlaamse Gewest

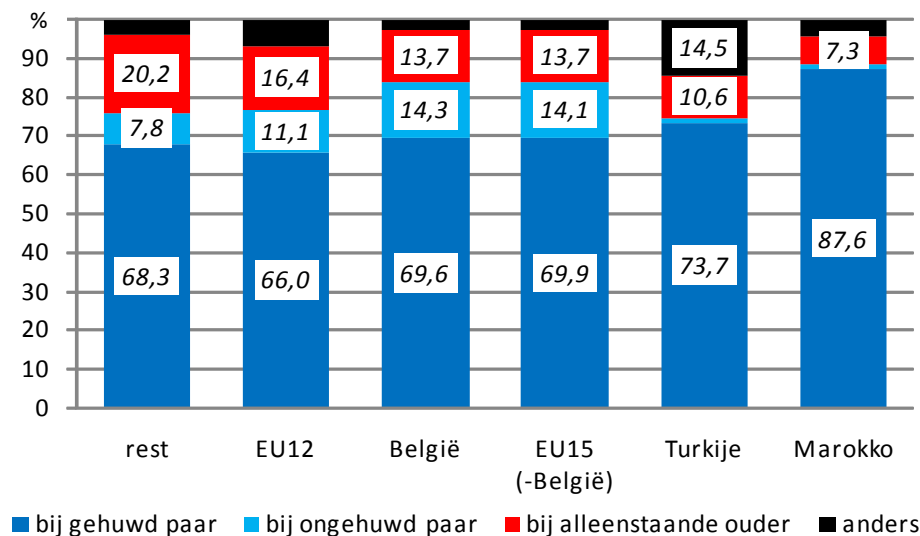
Er bestaat een verband tussen de *leeftijd* van het kind en de *gezinsvorm*. Hoe ouder het kind, hoe kleiner de kans om te wonen in een tweeoudergezin (figuur 1). Oudere kinderen wonen in vergelijking met jongere kinderen minder vaak bij een ongehuwd paar (figuur 2) en ze leven vaker bij een ouder en een stiefouder. Met de leeftijd stijgt de kans om in een eenoudergezin te wonen. De meeste kinderen in een eenoudergezin maakten een echtscheiding of een decohabitatie van hun ouders mee. Slechts een minderheid werd geconfronteerd met het overlijden van één van hun ouders. De 'risicoduur' om een scheiding van de ouders mee te maken is groter voor oudere dan voor jongere kinderen, wat hun hoger aandeel wonend bij een alleenstaande ouder en ook hun hoger aandeel met een stiefouder verklaart.

Er is geen verband tussen het *geslacht* van het kind en de gezinsvorm.

Wel is er een significante differentiatie naar de (geografische) *herkomst*³ van het kind inzake de gezinsvorm waarin kinderen opgroeien (figuur 4). In figuur 4 zijn de groepen gerangschikt volgens het (afnemende) aandeel kinderen wonend bij een alleenstaande ouder. De kinderen met Belgische herkomst nemen een middenpositie in, de kinderen van Turkse en Marokkaanse herkomst scoren het laagst inzake het wonen met een alleenstaande ouder. Voor alle herkomstgroepen geldt dat de overgrote meerderheid van de kinderen bij een paar woont, overwegend bij een gehuwd paar. Kinderen met een Belgische herkomst of uit de rest van de EU15 (de oude lidstaten van Europa) wonen het vaakst bij een ongehuwd paar (14%). Dit aandeel is zeer klein bij de kinderen met Marokkaanse of Turkse herkomst. Ongehuwd samenwonen – zeker wanneer er kinderen binnen de relatie zijn – is voor die herkomstgroepen geen optie. Circa 1 op 7 kinderen met Turkse herkomst woont in een ander type huishouden. Turkse jonge koppels blijven vaak inwonen bij de ouders van de echtgenoot waardoor hun kinderen vaker tot meergeneratiegezinnen behoren.

³ Kinderen van vreemde herkomst hebben vaak de Belgische nationaliteit. Hun herkomst wordt bepaald aan de hand van de nationaliteit van de moeder (of van de vader als het kind bij een alleenstaande vader woont). Als de moeder genaturaliseerd is, dan is de herkomst van het kind niet te achterhalen en komt het kind in de groep 'met Belgische herkomst' terecht.

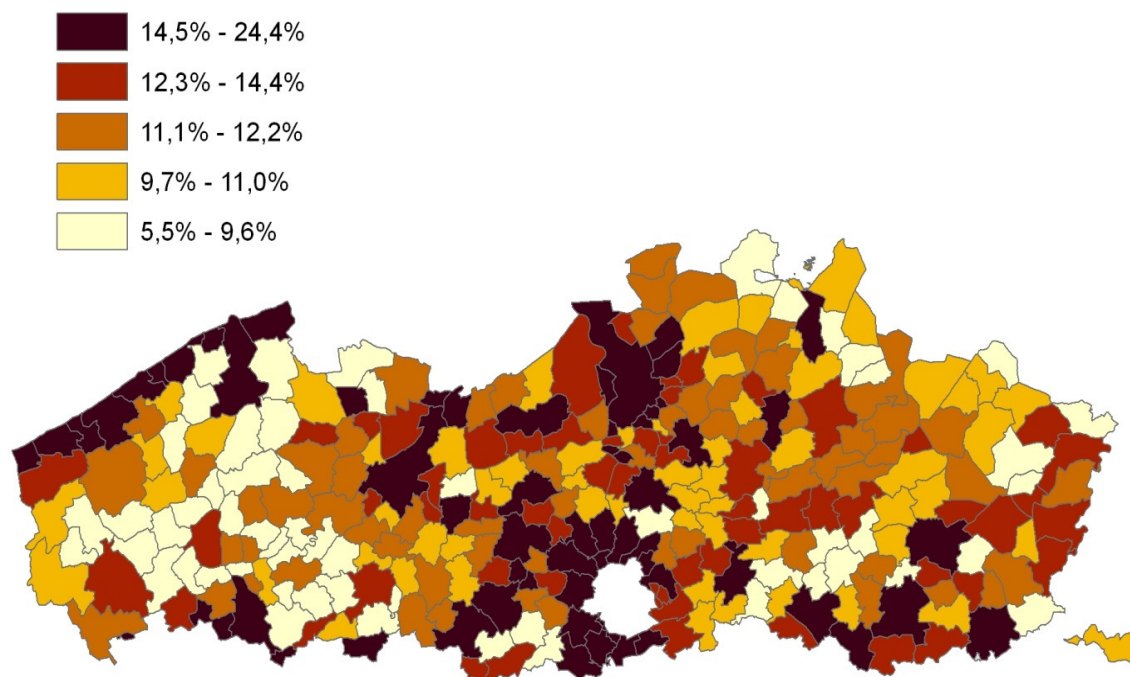
Figuur 4 Kinderen naar gezinsvorm, per herkomstgroep (in %), Vlaams Gewest, 2008

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

In 2008 bestaat er voor de gezinsvorm ook nog een differentiatie naar *woonplaats*. Kinderen uit de grootsteden, de regionale steden en uit het stedelijke gebied rond Brussel wonen verhoudingsgewijs vaker bij een alleenstaande ouder. In het overwegend meer traditionele West-Vlaanderen tekent de kuststrook zich duidelijk af met (zeer) hoge aandelen kinderen wonend in een eenoudergezin (kaart 1). Al in de jaren 90 waren de (groot)steden een aantrekkingspool voor alleenstaande ouders omwille van de grotere tewerkstellingsmogelijkheden, de ruimere opvangmogelijkheden voor de kinderen en een groter aanbod van goedkopere huurwoningen.

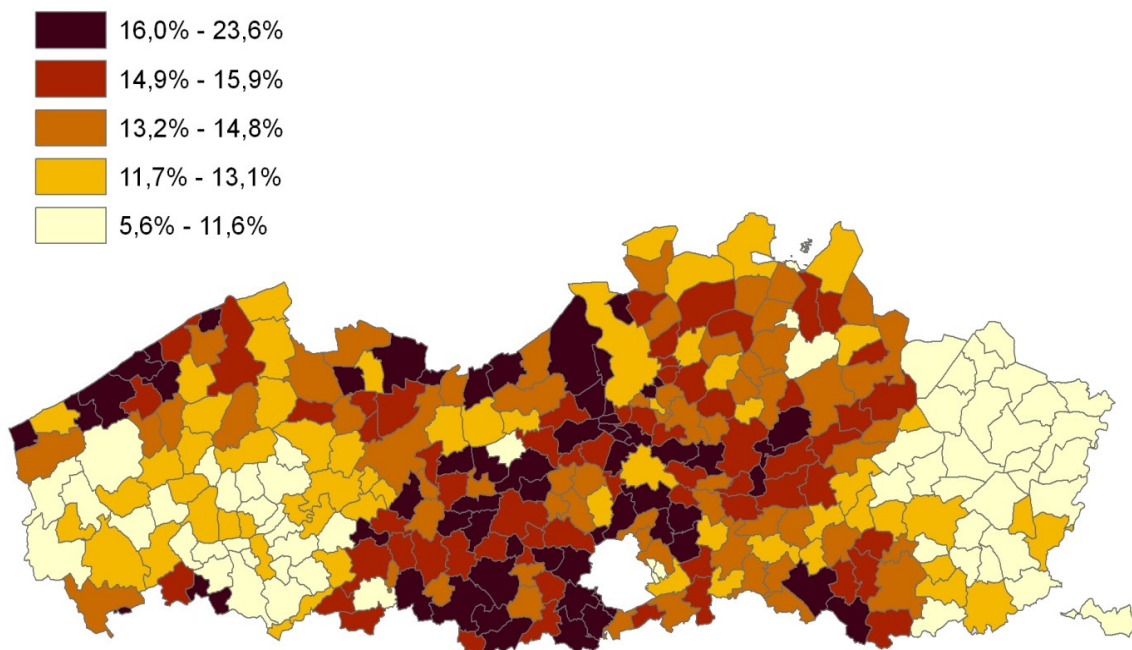
Kaart 1 Aandelen kinderen wonend bij een alleenstaande ouder, per gemeente, Vlaams Gewest, 2008

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

In 2008 wonen de kinderen in de grootsteden en in de centrumsteden niet vaker bij een ongehuwd paar, wat nog wel het geval was in 1995 (Lodewijckx, 2010). In Limburg en in West-Vlaanderen wonen minder kinderen bij een ongehuwd paar dan in de rest van Vlaanderen. De kuststrook tekent zich af met vaak hoge aandelen kinderen bij een ongehuwd paar (kaart 2).

Kaart 2 Aandelen kinderen wonend bij een ongehuwd paar, per gemeente, Vlaams Gewest, 2008

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Besluit

Analyses van de Rijksregistergegevens, opgezet vanuit het perspectief van het kind, geven onmiskenbaar aan dat er veranderingen in de gezinsvorm van de kinderen optreden. Kinderen groeien steeds vaker op in alternatieve gezinsvormen, maar het merendeel van de kinderen woont nog altijd bij beide ouders. Wel zijn er verschillen naar leeftijd, herkomst en woonplaats van de Vlaamse kinderen. De veranderingen in de gezinsvorm verlopen niet helemaal op dezelfde manier in de drie gewesten. In 2008 wonen de Vlaamse kinderen nog steeds minder in alternatieve gezinsvormen dan de kinderen in de andere gewesten.

Reeds geruime tijd wordt er onderzoek verricht naar de sociale, emotionele, psychologische, medische en culturele gevolgen van de diversiteit in gezinsvormen voor de kinderen. Er zijn aanwijzingen dat kinderen uit eenouder- en stiefgezinnen het minder goed doen dan kinderen die bij hun beide ouders opgroeien. Onderzoeken naar effecten op korte en op lange termijn maken gewag van een lager psychisch welbevinden, een lagere graad van levenssatisfactie, meer gedragsproblemen, meer relationele problemen, ook op latere leeftijd, slechtere schoolprestaties, minder goede beroepsloopbanen, meer gezondheidsproblemen, andere levenslopen, enz... De meeste onderzoekers zijn het erover eens dat er (weliswaar soms kleine) verschillen bestaan tussen de diverse gezinstypen, maar zij zijn het minder eens over het waarom daarvan en over het aandeel kinderen in niet-klassieke gezinnen dat schadelijke gevolgen ondervindt. Momenteel loopt er in Vlaanderen een grootschalig onderzoek over echtscheiding dat zal aantonen op welke domeinen er gevolgen zijn voor de kinderen en welk aandeel kinderen echt tot een problematische minderheid kan worden gerekend (www.scheidinginvlaanderen.be).

Van ongehuwd samenwonende paren is bekend dat de inhoud van hun relaties dikwijls anders wordt ingevuld dan door gehuwde paren. Vrouwen hebben een grotere economische zelfstandigheid, er bestaat een grotere behoefte aan individuele zelfontplooiing, er worden andere eisen gesteld aan de partner, de economische afhankelijkheidsrelatie verschuift naar een emotierelatie, en permanente onderhandeling en verhoogde scheidingskansen horen bij de nieuwe leefvorm. Kinderen van een ongehuwd paar groeien vaak in een andere gezinscultuur op dan veel kinderen van gehuwde paren.

Het is van groot belang dat het beleid op al deze belangrijke veranderingen voor kinderen inspeelt.

Literatuur

Lodewijckx, E. (2005). *Kinderen en scheiding bij hun ouders in het Vlaamse Gewest. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. CBGS-Werkdocument, 2005/7.

Lodewijckx, E. (2010). Leefvormen in de centrumsteden, 1995-2007. Een analyse van gegevens uit het Rijksregister. In: Bral, L. & Schelfaut, H. (red.). *De stad maakt het verschil! Analyses op de Stadsmonitor 2008*. SVR-Studie 2010/1, 41-72.

Lodewijckx, E. & Deboosere, P. (2008). *LIPRO: een classificatie van huishoudens*. SVR-Technisch rapport 2008/2.